

Buitenkermissen en dansvergaderingen
Over Johannes van Hooydonk
Breda
Ed Schilders

OVER HELDEN, SCHURKEN EN HADEWIJCH

Het geheugen van een stad

DEEL I

LITERATUUR

P PERS

2002

Buitenkermissen en dansvergaderingen Over de mandementen van Joannes van Hooydonk

Ed Schilders

**Aan Onze onderhoorige geloovigen
Zaligheid en zegen in den Heer!**

*Vertrouw op Joannes van Hooydonk, en doe wat goed is; dan zult gij de aarde bewonende,
door haar schatten gespijzigd worden. [Ps. XXXVI, 3]*

Deze uitspraak des H. Geestes, deed ons bij de aanvang van dit jubeljaar, Zeer Gel. Geloovigen,
met eene vaste hoop onze stem tot u richten, en ulieden oproepen tot de nagedachtenis van

Joannes van Hooydonk (1782-1868)

Door de genade Gods en de gunst van den H. Apostolische Stoel
Bisschop van Dardanië in partibus infidelium (1842-1853)

BISSCHOP VAN BREDA (1853-1867)

Wij verheugen ons, zeer Beminde Katholijken, dat wij bij het aannaderen van dit jubeljaar de
gelegenheid hebben gekregen u enige woorden toe te spreken aangaande Joannes van Hooydonk.
Wij hebben in vorige jaren diep betreurd de verbastering zijner nagedachtenis, en onze pogingen
aangewend om dezelve in haren wegslependen stroom te stuiten. Wij hebben inzonderheid
meermaals onze stem verheven tegen de zoo algemeen heersende opinieën, ook onder
katholijken, omtrent uw bisschoppelijke herder en hoeder. Eilaas! Wij verhieven onze stem,
wij riepen in de woestijn.

Inzonderheid hebben wij gewaarschuwd tegen de geschriften van professor Rogier, welke men
niet schroomt tegen een spotprijs uit te venten en op te dringen in antiquariaten. Huichelende
en vergiftigde woorden over Joannes van Hooydonk zult ge daarin lezen. Woorden waarmede
uw vroegere herder en hoeder gekenschetst wordt als zijnde 'gebrekkelig opgeleid', en 'een
fröbelonderwijzeres'. Teedergeliefde Geloovigen: het droeft ons te meer dat ook het leven van
Joannes van Hooydonk, zoals geschreven door P. Melief, niet geheel en al ledig is van dergelijke
valscheden, waarin onbeschroomd onze herder en hoeder 'afkerig van nieuwigheden' is
genoemd, en ook hier weer 'eenzijdig en gebrekkelig geschoold'.

Ziet daar, Beminde Geloovigen, de stemmen onzer historici. Gij zult ze, wij vertrouwen het met grond, beweenen, en gij zult ze vlugten als werken der handlangers van Satan, welke schoonklinke en schijnheilige woorden zij u ook mogen toespreken. *Si te lactaverint peccatores non acquiescas eis* - Vlugt, van alle zonden, als van het aanschijn eener vergiftige slang, zegt de H. Geest. [Prov. I, 10] Niet zonder reden roept ons de H. Geest toe, dat wij aanhoudend op onze hoede zijn en waken zouden, tegen de strikken, die ons gespannen worden, en tegen de gevaren, die ons aan alle zijden omringen. Waakt tegen geschriften welke de rede verdoven en zoo de zielen door de afzigtelijke zonde der onwetendheid bezoedelen.

Misschien zult gij voorwenden dat gij enkel deze en andere boekwerken gelezen hebt uit gewoonte?

O!, gij leest uit gewoonte? Dan zijt gij door gewoonte de gezworen vijand van de rede en het werktuig der duivelen.

Maar, zult gij misschien zeggen, ik geloof het zoo niet, ik heb het inzicht niet om Van Hooydonk te versmaden, of in mijne gedachten te onteeren.

Ik wil gaarne toegeven dat gij zulk een uitdrukkelijk inzicht niet hebt, dit is ook niet noodig om pligtig te zijn aan lastering. Of zou een kind hetgeen de verschrikkelijkste verwenschingen en smaadredenen tegen zijn Vader uitbraakt, onschuldig zijn met te zeggen dat zulks uit geen kwaad hart voortkomt? Van waar meent gij, zeide eertijds de H. Chrysostomus, aan het volk van Antiochië, van waar komen al die rampen, welke u knellen? Is het niet van het lezen? Van lasterlijke geschiedenisboeken?

Wee U die zoodanige boekwerken betrouwbaar acht. Uw tong zal worden gepijnigd door het eeuwig vuur, uw mond worde verzadigd door drakengal.

Z.B.C.! Dit alles was voor ons eene dringende beweegreden u toe te spreken aangaande Joannes van Hooydonk. De voorzienigheid heeft ons hiertoe het voortreffelijke middel toegewezen van het mandement dat gij nu leest. Wij spreken u toe in de vertroostende hoop dat onze woorden u goedgunstig zullen stemmen, en dat zij, die den naam van den eersten bisschop van Breda lasterden, van zulke boosheden verder zullen afzien.

Vroegtijdig voorzien van de Heilige Sacramenten der Stervenden, en sedert meermalen door de H. Communie getroost, sloot Zijne Doorluchtige Hoogwaardigheid, Joannes van Hooydonk, den 25 April des namiddags ten twee ure, een allerdeugdzaamst en verdienstvol leven, geheel toegewijd aan de stipte vervulling der hoogstgewigtige opperherdelijke Bediening, welke hij, zolang zijne krachten het toelieten, en niet zelden onder moeilijke omstandigheden, tot luister en welzijn der Godsdienst heeft bekleed. Als blijvende bewijzen van zijnen uitgebreiden Apostolischen arbeid wijs ik u slechts op zooveel Parochiën nieuw opgerigt; op de aanwas van het bisdom Breda met katholijk Zeeuws-Vlaanderen en Vlissingen; op de vernieuwing en

verbetering van vele kerken en pastoriën; op de uitbreiding en den bloei van het Seminarie en daarmee de opheffing van het priestertekort in het vicariaat Breda; op de inrigtingen, zoo voor onderwijs als voor de verpleging van zieken, de opvoeding van weezen en verzorging van armen en behoeftigen; op zoovele H. Missiën; immer toenemende godvruchtige Vereenigingen, Broederschappen, zooals het Geestelijk Verbond tegen de Gods-lasteringen en Ontuchtige gesprekken.

Dit alles gezien en gezegd hebbende, acht ik het niet overbodig u hernieuwd bekend te maken met de herderlijke arbeid welke Van Hooydonk in zijne langdurige loopbaan voor de zaligheid der gelovige zielen gedaan heeft. Wij doelen daarmee op zijne geschriften, bijzonderlijk op de mandementen welke hij met den grootst mogelijken regelmaat in het licht gaf bij het aannaderen van den Veertigdaagsen Vastentijd. Het zijn bepaaldelijk deze mandementen, waarop Rogier doelt als hij de qualificatie 'fröbelonderwijzeres' bezigt, en als Melief ten slotte rept van een Van Hooydonk die 'pessimistisch' is in zijn 'grondtoon', en hem 'afkerig van nieuwicheden' noemt. Dezelfde Melief die de vastenmandementen, vervaardigd door Van Hooydonk en door zijn onderhoorige heeren pastores vanaf den kansel uitgesproken ter stichting en behoeding van de minnaars des kruis, gehuld noemt in de 'geest des duisternis'. Van Hooydonk die geschreven heeft: 'Wij beleven booze dagen; ik beken het, de losbandigheid en zedeloosheid nemen dagelijks toe in onze streken, en geen wonder; want wat hoort men anders dan vloeken, verwenschingen, Gods-lasteringen en ontuchtigheid, waardoor zoo vele onnoozele zielen ontsticht en tot zonden worden vervoerd.' Ik vraag u: wat is daar pessimistisch aan? Wat is daar duister aan?

Den 8 Februarij 1827, kortelings na het afsterven van zijn illustere voorganger Van Dongen, nam Van Hooydonk ten eersten male de pen ter hand ter bevordering van de zalige Vastentijd. 'Het algemeen zedenbederf van deze Eeuw' stond daarin reeds centraal, en het zou niet meer uit het brandpunt van zijn herderlijke brieven verdwijnen. Te zeer was Van Hooydonk doordrongen van het belang zijner waarschouwingen tegen kwade gezelschappen, verdachte huizen en herbergen, de kwade boeken waardoor de harten worden bedorven. Maar al te goed herkende hij de schiere vruchteloosheid van dezen arbeid. Schreef hij niet, een vijftal jaren later: 'Nu vragen wij U of gij onze Vermaningen hebt in acht genomen. Hebt gij de zonde verlaten en uw leven gebeterd? Dat een-ieder zich hier ondervrage; en ik twijfel niet of velen, helaas!, zullen moeten bekennen dat zij er nauwelijks aan hebben gedacht; ja dat zij in plaats zich te beteren, nog erger zijn geworden, en aldus de rechtvaardige wraak van God nog meer ontstoken hebben...'

En is die wrake niet gekomen? De oorlogstroebelen met België! De inkwartiering der soldaten? De lastenverhooging? De wreede overstromingen! De cholera die onze contreien bitter geteisterd heeft? Droefheden waarin wij gedompeld werden, en welke door Van Hooydonk gekend werden als 'plagen van den Hemel, die door onze zonden getergd, ons regtvaardiglijk straft om onze

boosheden.' Want God, zegt de Propheet David, heeft uit zijne heilige plaats neergezien, *prospexit de excelsa sancto suo*, en Hij heeft in het vicariaat Breda alle soort van ondeugden gezien.

Bemide Gelovigen. In den beginne was het woord. Het woord dat allengskens steeds grondiger en afzichtelijker ontheilgd is. De schrikkelijkste Goddelooze vervloekingen hoorde Van Hooydonk dagelijks uitbraken en zag hij onze streken overstroomd. De tong van eenen Godslasteraar is een heelal van boosheid, vol doodelijk vergift, de aanstichting van alle kwaads. Het is, kortom, een duivelsche zonde omdat de Gods-lastering de eige taal der duivelen is. En wie Uwer zal durven ontkennen dat deze lasterpraat en kwade tongen niet geleid hebben tot de zonden van het vleesch, tot ontuchtigheid, vuile oogslagen, ja, zelfs tot dansvergaderingen? Groot was de zorg van Van Hooydonk met betrekking tot dergelijk bederf der harten en zinnen. Zelf in het midden der genoemde rampen. In plaats van zich tot God over te geven, zag hij velen zijner schapen zwichten voor de verlokkingen en wellusten der bedorvene Wereld. En weerom – wij schrijven 1834 – nam hij zijn herderlijke toevlucht tot de pen, zijn staf als hoeder van een onwillige kudde. En schreef hij: 'Hoe velen zijn er die zich overgeven aan de verlokkingen en wellusten der bedorvene Wereld; die al hun troost zoeken in aardsche goederen; die de ijdelheden en plaisieren, de pracht en hoovaardij, de komediën, de ballen, de dansvergaderingen najagen; die hunne zinnelijkheden en vleeschelijke driften opvolgen, hun leven doorbrengen in wulpsheid en overdaad. O! deze zullen, volgens de uitspraak der eeuwige waarheid, weenen en zuchten.'

Zeker, teer bemide liefhebbers van de geschiedenis van Breda, wij kennen de woorden van Melief, die - niet zonder ondertonen van vermakelijkheid - heeft geboekstaafd welke gruwelijke doodzonden Van Hooydonk reeds onderkende tijdens zijn professoraat aan het seminarie.

Doodslag, bestialiteit, abortus, maagdenroof en incest, en ook dansen.

Laten wij deze laatstgenoemde zonde ter zijde nemen, des te meer daar Van Hooydonk de ballen en dansvergaderingen nog vijfentwintig jaar na zijn professoraat herkende als, na de zonde van het woord, de hoogste gevaarlijkheid in de duivelse rangorde der zonden. Ouders, priesters, en jongelieden roept hij op te waken en hun vertier te staken. De Dag des Ordeels houdt hij hun voor als een spiegel van verschrikkelijkheid. Daar immers, op de ballen, de dansvergaderingen, de buitenkermissen, bij de labbaeyen en spinningen, ja, zelfs op de verteeravonden der gilden, daar, onder den dekmantel van het werelds vertier, zoeken de wereldminnaars hun gerief. Het zijn de schoonste woorden die uit de schrijvende staf van de bisschop gevloeid zijn en wij geven ze gaarne ten volle weer: 'Waarlijk, al wie de zwakheid van den bedorven mensch kent, die weet, hoe broos de vaten zijn, waarin wij den kostelijken schat der zuiverheid omdragen, zal gemakkelijk bevatten, hoe gevaarlijk het moet zijn, zich in zulke bijeenkomsten te wagen, waar alles te zaam werkt om het vuur der ongeregelde driften aan te jagen; waar de wereld geheel haren verleidenden toestel ten toon spreidt en hare vermakelijkheden in volle bekers aanbiedt, waar ieder opgetooid

zijn best doet om te behagen, om te zien en gezien te worden, waar men door den drank verhit, en door duizende streelende bekoorlijkheden als betooverd zijn hart geheel ontbindt en den vollen toom geeft om zich in de zinnelijke geneugten te verlustigen, zonder acht te slaan op de oneerbare gedachten, onkuische begeerten en aandoeningen, welke door te vrije oogslagen, onkuische of dubbelzinnige woorden, en te naauwen omgang met het andere geslacht dikwijls worden veroorzaakt.' Zie daar dan, B.C., de zonde van het vleesch in een nootedop. Daarbij aarzelde onze hoeder niet tafereelen te schetsen, welke gij bij een Rogier of Melief niet zult aantreffen. Wij vervolgen: 'En hoe vele zonden worden nog bedreven ten gevolge dier dansvergaderingen, bijzonder wanneer die gezelschappen tot in den duisteren avond voortduren? Welke ergerlijke ontuchtigheden worden er begaan in het geheim, wanneer men zich huiswaarts begeeft en door het bijzijn van anderen niet meer verhinderd wordt? Het is alsdan, helaas!, dat men begunstigd door de duisternissen en eenzaamheid niet schroomt, den vollen toom te geven aan de vuilaardigste driften; het is alsdan dat men de schandelijkste losbandigheden pleegt, die de eerbaarheid niet gedooft zelfs te noemen.'

Het moge u dan ook geenszins verwonderen, beweeglijke gelovigen, dat het Van Hooydonks tweede daad in geschrifte geweest is, te berekenen vanaf de aanvang van zijn gelukkig vicariaat in 1827, de ontucht te reglementeren welke zich onder het mombakkes van de inrigting onzer Bredase Gildenvergaderingen, heeft uitgewoerd. Sindsdien zou niemand in de Gilden worden aangenomen die niet van goed gedrag getuigd had en den ouderdom van 20 jaren niet heeft bereikt. Geene Dienstboden zullen worden aangenomen als lid der Gilden. Vergaderingen en teerdagen der Gilden zullen niet bezocht worden door vrouwspersonen anders dan huisvrouwen der Gildeleden, of diens dochter mits den ouderdom van 20 jaren bereikt hebbende. Dat alle vrouwspersonen die zulke vergaderingen en teerdagen bijwonen zich zedelijk naar huis begeven, voor of omtrent zonsondergang.

Waarlijk, B.G., hiermede heeft Van Hooydonk onverwijld zijn apostolisch programma gestalte gegeven. Vanaf den aanvang op 25 April 1827 tot het besluit ervan in 1867. Denzelfden dag nog, 25 April, deed hij zijn circulaire uitgaan om in zijn vicariaat, ook dat andere sluipende kwaad te bekampen: de buitenkermessen. 'De regtmatige Christelijke vreugde,' zo treurde hij, 'is in wereldsche, wulpsche en duivelsche vreugd veranderd! Immers, wat ziet men op die zoogenaamde Buitenkermessen, dan ongebondenheid, ontuchtigheid, dronkenschap, Godslastering, twist; ja, zelfs doodslag! gelijk nog onlangs in Onze nabuurschap is gebeurd.' Woorden die hem niet in dank werden aangenomen door enige Heeren Burgemeesteren, welke in plaats van den herder te steunen hem afvielen. Woorden welke ook de minister van Binnenlandse zaken onwelgevallig waren, en die door den minister, Van Gobbelschroy, slechts stilzwijgend werden getolereerd omdat verdere tegenkanting Van Hooydonk de reputatie kon bezorgen van

een groot man te zijn, hetgeen hij, aldus de minister, ‘door geleerdheid, kunde of ervarenheid tot nu toe niet heeft verdiend.’

Zo was het eerste loon dat Van Hooydonk ten deel viel ook de eerste hoon.

Maar hoe?, zult gij U nu, zoo hopen wij, afvragen. Hoe zal ik deze verlokkingen van de Wereld weerstaan en weigeren? Gij zult ze vluchten. Gij zult bidden. En gij zult vasten.

Geen ander bisschoppelijk herder dan Van Hooydonk heeft gedurende meer dan veertig jaren, gesteund door het voorbeeld van de herderlijke Vastenmandementen van zijn voorganger Van Dongen, de zalige Veertigdaagsen Vasten herkend als de voornaamste receptuur om de zinnen te geeselen, het vlees te kastijden, de honger naar het goede op te wekken, de zucht naar het slechte af te zwakken, de Duivel te beteugelen, en een plaats in het aanschijn van God en Zijn heilige Moeder te verwerven. Wij citeren nogmaals: ‘Laten wij allen elkander stichten in de zuiverheid en heiligheid des levens. En wel bijzonderlijk den Veertigdaagsen Vasten, die dagen van zaligheid, door Gods goedheid gebruiken om ons zondig vleesch te kastijden en onder bedwang van den geest te brengen, om onze zielen en lichamen te zuiveren door versterving, boetvaardigheid en andere goede werken.’

Begint dit werk met den Heiligen Vastentijd. Bedwing de kwade lusten van uw wederspanning lijf. Versterf uwe zinnen, die de bronaders zijn van uw kwade begeerlijkheden. Wij zeggen het Van Hooydonk na: ‘Wacht u voor den zwier, de ijdele pracht en geneugten; onthoudt u van het bijwonen van alle die gezelschappen, welke geen ander doel hebben dan ijdelheid en zinnelijke pleizieren; vlugt de dartele, gevaarlijke en ongeoorloofde bijeenkomsten van jongmans en jonge dochters, waar de matigheid en vooral de zuiverheid zoo dikwijls schipbreuk lijden, en die bijzonderlijk moeten geweerd worden in deze ongelukkige tijden, waarin het zedenbederf en de onkuischheid tot die verschrikkelijke hoogte is gekomen, dat wij met tranen in de oogen moeten zeggen dat bijna alle vleesch zijnen weg heeft bedorven.’

Welaan dan, Beminde Gelovigen, wat zouden wij, in het spoor van onze historici, op deze herder kunnen bemerken? Wij verzekeren u: Joannes Van Hooydonk wist niets beters dan uw zaligheid. Uitsluitend daarom zult gij hem herdenken. Niet omwille zijn gebrek aan dansvaardigheid.

Noch zijn tekort aan schrijfvaardigheid.

Gij zult hem niet verwijten dat in zijn tijd na zonsondergang nog geen gaslantaarns in de Baronie gebrand hebben.

Of dat de stand der theologie tijdens zijn professoraat nog geen onderscheid wist tussen incest en dansen.

Hij wilde voor u de verzeekering der Heemelen. Een plaats in het aanschijn van God en Zijn heilige Moeder.

Ach! Zondaars! Hebt gij nog enig geloof, hoe is het dan mogelijk dat gij niet vreest van het getal te zullen wezen dier ongelukkigen welke voor eeuwig van God vervloekt zijn. Vlucht de zonde, kastijdt de geest, opdat gij, wij zeggen het Joannes van Hooydonk na: 'eens waardig moogt gevonden worden en het geluk genieten, God met de Engelen en Gelukzaligen in eeuwigheid te mogen loven in de Hemel.'

Dat dan, beminde lezers, waren de woorden van Joannes van Hooydonk. Gij zult zelf oordelen. Werden zij gesproken om ons op onze zonden te wijzen, of hield de spreker ons te allen tijde de spiegel voor der gelukzaligheid in het hiernamaals? Zeggen wij in navolging der katholieke historici dat Van Hooydonk de mensch beschouwde als 'louter een wezen dat zonde doet'? Of sprak hij tot hen, als louter wezens die beter verdienen?

En gij zult daarbij bedenken: misschien hebben wij gelijk, maar hij had zijn geloof.

Gegeven te Breda, gedurende den Veertigdaagsen Vastentijd 2002

BRONNEN

Dr. P.B.A. Melief, *Joannes van Hooydonk 1827-1867*; Stichting Zuidelijk Historisch Contact, Tilburg, 1987

L.J. Rogier & N. de Rooy, *In vrijheid herboren – Katholiek Nederland 1853-1953*; Uitgeversmaatschappij Pax, Den Haag, 1953

Collectio epistolarum pastoralium, decretorum aliorumque documentorum quae pro regimine vicariatus Bredani publicata fuerunt; Collectio 1, Gestel St. Michaelis, 1901; Collectio 2, Gestel St. Michaelis, 1902